

«РОДИННА МОВА» У ДОСЛІДЖЕННЯХ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Автор статті розповідає про дослідження студентами лексику учнівських родин під час виробничої практики у початкових класах; зокрема про результати анкетування батьків - мовленнєвих авторитетів для молодших членів родини.

Ключові слова: "родинна мова", експеримент, анкетування, компетентність, розмовно-побутова лексика учнівських родин.

Постановка проблеми. Сфера педагогічного спілкування студента-практиканта становить собою систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених комунікативних зв'язків, які встановлюються між практикантом та іншими суб'єктами вербального акту, зокрема учнями та їхніми родинами. Це педагогічне спілкування набуває особливої актуальності в період проходження студентами – майбутніми вчителями початкових класів – педагогічної практики у міських та сільських школах. Беручи за основу зміст професійно-мовленнєвої готовності студентів до роботи з дітьми (лінгвістичну, комунікативну, лінгводидактичну, народознавчу та ін. компетентності), ми орієнтували практикантів цього разу на проведення експериментального дослідження, де об'єктом докладного вивчення було обрано розмовно-побутову лексику учнівських родин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виробнича практика посідає особливе місце у формуванні педагогічної майстерності майбутніх освітян. Мета педагогічної практики з методики навчання української мови у школі — навчити студентів застосовувати здобуті знання з українського мовознавства у конкретних ситуаціях професійного спілкування, а також розвинути дослідницькі якості майбутніх учителів, оптимізувати процес подальшого їх мовного самонавчання та самовдосконалення. Окресленій проблемі приділено увагу багатьох відомих лінгводидактиків (О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб,

Г. Грибан, Г. Шелехова, С. Караман, О. Кучерук, Н. Остапенко, Т. Симоненко, В. Підгурська, Г. Підлужна та ін.). Попри це окреме дослідження студентами-практикантами лексики родин учнів-першокласників є актуальним.

Мета статті – привернути увагу майбутніх педагогів-дослідників до проблеми педагогічної взаємодії із членами учнівських родин як мовленнєвими авторитетами, що, поряд з учителем-словесником, формують культуру мовлення дітей.

Виклад основного матеріалу. Не зупиняючись у статті на дослідженні розмовно-просторічних слів у мовленні учнів, яке закономірно було об'єктом постійної пильної уваги студентів під час педагогічної практики, обмежимося розповіддю про результати аналізу майбутніми вчителями-дослідниками "родинної мови" у лексиконі батьків першокласників.

Констатувальна частина педагогічного експерименту передбачала проведення студентами-практикантами анкетування - одного з методів наукового дослідження (способів збору інформації від респондентів). На етапі підготовки до анкетування студенти-практиканти розповіли батькам першокласників про мовленнєве виховання дітей у родині, ознайомили слухачів із висловлюваннями К. Ушинського, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, Корнія Чуковського, наприклад:

- «Засвоївши рідну мову, дитина засвоює не тільки слова, а й безкінечно велику кількість понять. Такий цей великий педагог – рідне слово» [1, с. 560].
- «Пізнання людини починається у сім'ї – починається з того моменту, коли, заколихувана материнською піснею, дитина вперше посміхається неньці» [2, с. 170].
- «Якщо людина пройшла крізь дитинство, не спілкуючись із найдобрішими, найласкавішими, наймудрішими, палко люблячими її бабусями та дідусями, – це означає, що вона втратила тисячу чудових казок, тисячу мудрих повчань, і людина ця є в тисячу разів менш захищеною» [3, с. 155].
- «Не слід перевантажувати дитячий мозок великими дозами “недитячих епітетів”. Жоден із них не має для дитини конкретного смислу, бо стоїть за межею її життєвого особистого досвіду. Ті батьки, що поспішають завчасно

нав'язати подібні слова дитині, привчають її до марнослів'я. Тактовний педагог, який поважає дітей та закономірності їхнього нормального мовленнєвого розвитку, завжди матиме змогу збагатити дитяче мовлення без подібного насильства» [4, с. 138].

- «Почасти діти вчаться лихослів'я в середовищі, де дорослі не замислюються над тим, що поряд ростуть діти, безцеремонно ставляться одне до одного, вихлюпуючи всілякий словесний бруд. Зі свого боку, їхні діти, спілкуючись з однолітками, демонструють свою “обізнаність”. Засвоєння словесного бруду супроводжується засвоєнням бруду морального. Це відбувається у тому чутливому віці, коли мовлення дитини розвивається особливо бурхливо, тому виникає ризик, що дитяча натура в цілому схилиться до грубості і виросте така дитина злою і зухвалою, звикне до брутальних слів» [4, с. 138].

- «Будемо виховувати наших дітей не стільки словами, добрими повчаннями і подарунками, скільки прикладом, вартим наслідування» [4, с. 83].

Така вступна бесіда психологічно підготувала респондентів до анкетування і вплинула на якість відповідей, які були докладними, правдивими, самокритичними і вдумливими. Результати письмового опитування виявилися досить цікавими і окреслили перспективи подальших досліджень родинних діалектизмів. Узагальнивши відповіді батьків, студенти записали велику кількість лексем “дитячої мови”, звуконаслідувань та слів із різко зниженим експресивним значенням і підтвердили думку О. Пономаріва про те, що “розмовне мовлення дає широкі семантичні гнізда слів і словосполучень” [5, с. 105]. Наведемо запитання запропонованої батькам анкети і прокоментуємо відповіді деяких респондентів, чиї діти навчаються у першому класі Житомирського екологічного ліцею №24:

"РОДИННА МОВА" ЯК ОСНОВА АКТИВНОГО СЛОВНИКА ПЕРШОКЛАСНИКА – ВАШОЇ ДИТИНИ (АНКЕТА)

1. Ім'я Вашої дитини. Як Ви жартівливо називаєте свою дитину в родинному колі?
2. Коли Ваша дитина була малою, чи Ви вимовляли слова по-дитячому (напишіть поряд із запропонованими словами відповідники, доповніть своїми

прикладами цей перелік)? Чи продовжуєте Ви за звичкою таку "мовну гру"? *Хліб, щось страшне, чим лякають, холод, їсти, сорочка, синець, ранка, курча, спати, іграшка, впасти.*

3. Назвіть свою професію, вид діяльності. Пригадайте, які слова, пов'язані із працею, Ви вживаєте вдома?

4. Як у колі родини, друзів Ви називаєте такі речі: веселитися, гуляти, відпочивати, телевізор, комп'ютер, мобільний телефон, електронний прилад, автомобіль, зникнути, пропасти, помилитися, нашкодити, сердитися, плакати, вередувати, впертий, підступний, сміятися, їсти, прибирати у хаті, бути п'яним, гарний на вигляд, квартира, майно, прикраси, важко працювати, обличчя (гарне, негарне), скаржитись на когось?

5. Чи стримуєте Ви лайливі слова при дитині? Як Ви звертаєтесь до дитини, що провинилася?

Увагу студентів-дослідників привертала відповіді батьків на 4-те запитання анкети: вони утворили низку просторічно-жаргонних слів, що є, очевидно, засобом гумористичного або сатиричного висвітлення життєвих явищ: *тачка, алкаш, телик, ящик, комп, ПК, мобілка, гаджет, наводитм марафет, робити рейд у квартирі (прибирати), набратися, нажратися (пиячити), дубар (холодно), пахать (важко працювати), гудеть (веселитися)* тощо. Зафіксована наявність звуконаслідувальних слів розмовної лексики (*мнямкати, амати, ціпа, байки, баєньки, замазура тощо*) та інвективних (брутальної, лайливої лексики), слів із різко зниженим експресивним значенням (*дурень, дурена, осел, паразит, паця, тупиця, бовдур, вредіна, свинота, мала свиня, турок, балда, дурбел, слоняка, розбишака, телепень*) – 5-те запитання анкети. Слід зауважити, що більшість батьків прагне не вживати лайливих слів, намагається замінювати вказані вище вульгаризми на зменшувано-пестливі форми (*козлик, осленя, телятко, бичок, поросятко*). Відповіді респондентів дозволили зафіксувати окремі випадки такого відгалуження від загальнонародної лексики, як "дитяча мова" (*вава, цяця, коко, бабай, сорочайка, льоля, бух, спатуні, спатусяти, кулца, солоцка, ігласка та ін.*). Зазначимо, що подібна лексика швидко зникає у родинах, де діти досягли 6-7-річного віку.

Висновок. Розглядаючи "родинну мову" у соціолінгвістичній площині, зауважимо, що особливості розвитку суспільства на певному історичному етапі помітні у кожній родині, зокрема вони відображаються у мовленнєвій поведінці молодших її членів. Отже, предмет дослідження родинного діалекту загальнонародної мови завжди є актуальним, а проблема – багатогранною і невичерпною. Завтрашні вчителі початкових класів повинні глибоко усвідомлювати, що спільними зусиллями сім'ї і школи слід формувати культуру родинного мовлення, оскільки батьківська мова є найціннішим національним скарбом і тим об'єднуючим ланцюгом, який допомагає молодшим поколінням задовольняти, за словами В. Скуратівського, "природну потребу триматися свого родоводу, оберігаючи в такий спосіб сімейні реліквії й традиції і передавати їх у спадок наступним поколінням". Майбутні вчителі насамперед повинні усвідомлювати завдання, поставлені сучасністю перед ними як носіями вищої форми загальнонародної культури – літературної мови.

Список використаної літератури

1. Ушинский К.Д. Родное слово. – ПСС, Т.2. – М., 1948. – 278 с.
2. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – К.: Рад. шк., 1987. – 542 с.
3. Амонашвили Ш.А. Как живете, дети? Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 175 с.
4. Чуковский К.И. От двух до пяти. – М., 1958. – 365 с.
5. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 248 с.

Екатерина Климова. "Семейный язык" в исследованиях будущих учителей начальных классов во время педагогической практики.

Автор статті розповідає об дослідженні студентами лексики ученицьких сімей во время производственной практики в начальных классах, в частности, о результатах анкетирования родителей - речевых авторитетов для младших членов семьи.

Ключевые слова: "семейный язык", эксперимент, анкетирование, компетентность, разговорно-бытовая лексика ученических семей.

Ekaterina Klimova. "Family Language" in the studies of the future primary school teachers during teaching practice.

The author reports on a students' studying the vocabulary of the pupils' families during working practice at the primary level, based on the results of parents' questioning - verbal authority for the younger members of the family in particular.

Key words: "family language", experiment, questioning, competence, colloquial vocabulary of the pupils' families.